

Innspill til kunstnermeldingen

Norske Billedkunstnere (NBK) er fagorganisasjonen for profesjonelle billedkunstnere i Norge. Fordelt på 20 grunnorganisasjoner representerer NBK 3000 billedkunstnere fra det visuelle feltet.

NBK takker muligheten til å gi innspill til den nye kunstnermeldingen. Det er en etterlengtet melding som bør legge til rette for en nødvendig styrking av kunstnerøkonomien – som er en forutsetning for ytringsfriheten og for å kunne skape kunst av høy kvalitet.

Kunstens rolle og kunstnerens vilkår

Kunstnerøkonomien er nært knyttet til spørsmål omkring ytringsfrihet, ytringsmangfold og dannelse. Kunstnerens vilkår for skapende virke, forhandlingsmuligheter, rettigheter og ivaretagelse av faglige, økonomiske, ideelle og sosiale interesser, henger sammen med samfunnets tilgang på kunst av høy kvalitet.

Billedkunstnerens inntekter fra kunstnerisk virke var redusert med 11.2 prosent i perioden 2006–2013 og allerede på et lavt nivå, kun kr. 89 000 i året, som er lavest av samtlige kunstnergrupper. I denne perioden økte den øvrige befolkningens inntekt med 23 prosent. Den dramatiske nedprioriteringen og underfinansieringen av yrkesgruppen, også sett i forhold til andre kunstfelt, bør være et særskilt tema i en ny kunstnermelding.

«Vi trenger et mangfold av kunstneriske ytringer. Det må være utgangspunktet for en formell og uformell kontrakt mellom samfunnet og kunsten. Det må være utgangspunktet for og motivasjonen for en kunstpolitikk.» Kunstens autonomi og kunstens økonomi, s. 17 (2015).

I kjølvannet av kunstnerøkonomiutredningen ledet av Vigdis Moe Skarstein, ser vi en økende politisk bevissthet rundt nødvendigheten av kunstnerpolitikk, som en eksplisitt del av den større kulturpolitikken. Men mye gjenstår imidlertid i praksis, og særlig på det visuelle kunstfeltet.

Innledningsvis i kulturmeldingen «Kulturens kraft – kulturpolitikk for framtida» heter det at:

«Målet om å skape kunst- og kulturuttrykk av ypperste kvalitet må ligge til grunn for kulturpolitikken. Den samfunnsbyggjande krafta i kulturen er sideverknader og meirverdi av dette. Men det at kunst- og kulturuttrykk har kraft i seg sjølv, gir ikkje åleine tilfredsstillande svar på kvifor samfunnet skal prioritere kulturverksemd framfor andre formål. Svara på dette er heller å finne i kulturverksemd som grunnlag for demokratiutvikling, sosiale fellesskap og økonomisk verdiskaping». (1.1, s. 8)

Norske Billedkunstnere stiller seg bak denne overordnede visjonen for kulturpolitikken. Utvikling av fri kunst er en forutsetning for et velfungerende demokrati. Det gir imidlertid lite mening å alltid lete etter – eller kreve umiddelbar samfunnsverdi i nye kunstuttrykk. Det vil true kunstens utvikling og krav til kvalitet, samt dens nødvendige autonome stilling.

Verdiskapningen skjer over tid, slik den frie kunstens natur og utvikling er. Kunstnerskap krever derfor langsiktige investeringer og at det offentlig viser en vilje til å dele noe av risikoen med kunstneren.

Norske Billedkunstnere gir i det følgende en presentasjon av det visuelle feltet, og av de overordnede problemstillinger som bør ligge til grunn for utforming av kunstmeldingen:

Generelt

Nettopp fordi kunstens idealer etterstreber frihet fra eksterne hensyn som for eksempel moralske, religiøse, politiske, økonomiske eller kommersielle, innehar den et unikt potensial for å skape nye tankemodeller og å fritt utforske ulike områder innenfor estetikken og samfunnet vi lever i. Som ytringskultur innehar kunsten i så måte en særstilling.

Den frie visuelle kunsten fungerer ofte som premissleverandør for andre samfunnsområder. Den grunnleggende, mangefasettete strukturen kunsten virker i, gjør at dens konkrete virkning og verdiproduksjon, være seg materiell eller immateriell, ikke kvantitativt lar seg måle. Dersom man instrumentelt ønsker å underlegge kunstens virkning målbare parametere, fjerner man den fra dens frie form og dermed fra dens potensial.

Eksemplene på hvor og hvordan kunst virker er mange: I et samfunn hvor ytringer polariseres i stadig større grad, trenger vi kunst for å gi rom for en annen form for ytringer som er komplekse og nyanserte, personlige og følelsesladde. Den medierte virkeligheten holder et høyt tempo, og som et alternativ tilbyr kunsten ulike rom for kontemplasjon og ettertanke.

Kunstnere arbeider ofte med det som omgir dem og har en særegen sensibilitet for sin samtid. Dermed fungerer kunsten på flere parallelle nivåer. Kunsten er aktuell, analyserende og identitetsbyggende. Den kan bidra til bearbeidelsen av kollektive traumer og fungere som et speil til å forstå oss selv, våre omgivelser og vår samtid. Kulturell deltagelse lærer oss å verdsette ideers endringspotensiale og respektere et stort meningsmangfold.

Historisk ser vi at det kan være utfordrende for et samfunn å se verdien av kunstens bidrag og produksjon i den samtiden den virker. Alle kunstnere Norge i dag anser som nasjonalskatter, er kunstnere som fikk utvikle sin kunstneriske identitet over lang tid og uten føringer. I mange tilfeller har styrken i deres kunstnerskap først blitt verdsatt etter deres levetid. Og nettopp dette er viktig å huske i jaget etter målbare resultater: Kunstnere innehar en unik evne til å arbeide innenfor idemessige og estetiske brytningsfelt hvis ringvirkninger, både idemessig, så vel som økonomisk, langt overskrider ens egen samtid. Det er derfor av stor betydning at man ikke setter krav og føringer som kommer i veien for en fri, ikke-instrumentell og utforskende kunst.

Tilgjengeliggjøring av kunst

Ser vi på tallene fra Statistisk sentralbyrås kulturbarometer, er nordmenn et folk som i stor grad oppsøker kunst- og kulturopplevelser. Hele 44 prosent av befolkningen var på museer i 2016. Samme året gikk 36 prosent av den norske befolkning på minst én kunstutstilling. Den jevne nordmann besøker syv idrettsarrangement i året. Av kunst- og kulturtilbud besøker vi et slikt til sammen over tolv ganger, nesten dobbelt så ofte som idrett. Vi går for å utfordre oss intellektuelt, reflektere, diskutere, være sammen om kunstopplevelser og bruke sansene.

Vi lever i en samtid som i økende grad er en mediert virkelighet og preget av høyt tempo. Kilden til budskapet kan være godt skjult, enkeltpersoner som meningsdannere (influencere) får mer plass enn uttalelser fra fagfolk, «fake news» er blitt et allment begrep, og klikkstatistikk og underholdningsfaktor trumfer i stor grad kvalitet.

Vi er helt avhengige av den «sakte tiden» og den dyptpløyende bearbeidingen som kunsten representerer. For å kunne bearbeide alle de alle visuelle inntrykkene vi blir bombardert med, må evnen til å filtrere, sortere og analysere trenes opp. Dette må læres og utvikles gjennom hele livsløpet – både i oppveksten, gjennom skolegang og hele voksenlivet. I tillegg til solid opplæring innen estetiske fag i skolen, gjennom tilbud til barn og unge i Kulturskolen og i møter med kunsten og kunstnere i Den Kulturelle Skolesekken (DKS), trenger vi i mye større grad et aktivt og rikt ordskifte i media.

Ordsiftet om kunst som skapes rundt om i landet når i for liten grad ut i mediene. Vi trenger de få stemmene vi har dersom vi skal verne om verdier som ytringsmangfold og ytringsfrihet. Ikke minst bidrar formidlingen til dannelse og kritisk refleksjon fra ulike synspunkt – som er blant regjeringens overordnede kulturpolitiske mål. Medienes kutt i seriøs kritikk innskrenker ytringsrommet, og vi mangler viktige stemmer i det offentlige ordskiftet.

Privat sponning versus offentlig finansiering – til fremme for fri kunst av høy kvalitet

De fleste finansieringsmodeller er i utgangspunktet positive for kunstnere. Det er likevel viktig å forstå at forutsetningene for et oppdrag eller en invitasjon til å stille ut vil variere og at det vil kunne ligge ulike premisser for kunstnerens frihet og handlingsrom fra finansieringskilden.

En fri kunstnerisk utforskning og eksperimentering, hvor ideene og gjennomføringen utarbeides av kunstneren selv, skjer i en kunstnerisk prosess hvor resultatet ikke er gitt på forhånd, men bygger på den kunsthaglige praksisen, kompetansen, ideene og utforskertrangen til kunstneren.

Markedet vil alltid styres av hva som til enhver tid har markedsverdi. Det er naivt å tro at markedet er løsningen for å kunne ivareta kunstnerisk eksperimentering og sørge for at de spisse, frie og kontroversielle ytringene i det visuelle kunstfeltet blir skapt og vist.

Prinsippet om armlengdes avstand

Prinsippet om armlengdes avstand er foreslått lovfestet i Kulturmeldingen. Norske Billedkunstnere stiller seg bak dette. Men for å få en maktspredning er vi avhengig av flere armlengdes-organer som kan forvalte stipend og prosjektmidler.

Kunstnerne oppnevningsrett til stipendkomiteene må ikke røres, fordi den utgjør en betydelig faktor for maktspredning som armlengdes-organ ved siden av Kulturrådet. Vi viser til tidligere innspill om det, både fra NBK og Kunstnernettverket, og til vårt høringssvar til kulturmeldingen i den forbindelse.

Instrumentalisering

Den siste tidens tendens til instrumentalisering i norsk kulturforvaltning og praktisering av kulturpolitikk, har vist seg blant annet med Kulturrådets ordning med tematisert prosjektstøtte for kunstverk som omhandler miljø- og klimakrise.

Kunsten skal ideelt være fri fra så spesifikt rettede ordninger. Kunst av høy kvalitet skapes når kunstneren kan velge selv hvilket område, hvilke konsepter, tema eller interessefelt kunsten springer ut fra. Det er uheldig når slike ordninger og tiltak for kunst går på bekostning av generell prosjektstøtte. For å verne om den frie kunsten, bør søkbare midlere fra staten og det offentlige stilles til disposisjon med så åpne kriterier som mulig. Kun kunstnerisk kvalitet skal vurderes. Andre hensyn er sekundært for kunstens utvikling.

Utstillingsøkonomien

I utstillingssammenheng er det avgjørende å differensiere mellom utstillingsvederlag, utstillingshonorar og produksjonskostnader. Dette er de tre pilarene som inngår i kunstnerens utstillingsøkonomi, og som bør ses som en helhet. Kunstnerne får i svært liten grad betalt for produksjonen og visningen av samtidskunstutstillinger ved visningssteder med statlig finansiering. Eksisterende holdninger i feltet – om at det er akseptabelt at kunstnere arbeider gratis for institusjonene – må utfordres og ny praksis innføres.

En grunnleggende forutsetning for å lykkes med en utstillingsøkonomireform, er at den finansieres med friske midler og at visningsstedene spiller på lag med kunstneren. Bevilgningene må være av en størrelsesorden som står i forhold til kunstnerens faktisk arbeidsinnsats og omfanget av den kunsten som vises for publikum.

Utstillingshonorar er en økonomisk kompensasjon for kunstnerisk arbeid med utstillinger. Kunstnere på det visuelle feltet har den laveste inntekten fra sitt kunstneriske virke av alle kunstnergrupper. Årsaken er i hovedsak at kunstnerne ikke har mottatt økonomisk kompensasjon for det arbeidet de utfører med utstillinger. Kostnadene i forbindelse med utstillinger er store, og bæres i hovedsak av kunstneren selv.

NBK anbefaler at Utstillingsvederlagsavtalen fra 1978 moderniseres for å tilpasses til dagens varierte kunstnerpraksiser og det store mangfoldet av utstillingsarrangører. Forvaltningen av ordningen bør legges til forvalterorganisasjonen BONO, en modell som følger en godt etablert forvaltningspraksis i kulturfeltet. Forhandlingene må gjenopptas.

Vi viser til notat utarbeidet for hvordan vi ser for oss at utstillingsvederlaget skal fungere sammen med utstillingshonorar og produksjonsmidler. (Vedlegg <https://www.norskebilledkunstnere.no/wp-content/uploads/2019/02/Utstillings%C3%B8konomi.pdf>)

Hvor kommer kunstneres inntekter fra?

Kunstnerundersøkelser har gitt et relativt godt bilde av hvor kunstneres inntekter kommer fra. Vi er positive til at fremtidige kunstnerundersøkelser skos over samme lest og gjennomføres jevnlig.

For kunstneren som selvstendig næringsdrivende, er det inntekt i det kunstneriske virke uansett om oppdragsgiver er stat, kommune, fylke/region, eller om et foretak bestiller, eller en privatperson kjøper kunsten. Spørsmålet om hvordan kunstnerne kan øke inntekter fra kunstneriske virke vil derfor ha mange ulike svar, for de kunstneriske inntektene kommer fra så mange ulike hold. Kunstneres inntekter er ofte et lappeteppe av flere inntektskilder, litt salg, litt stipend, litt oppdrag mm. og kan variere mye år for år.

Direkte inntekter fra kunstnerisk virke vil kunne være utstillingsvederlag, utstillingshonorar, dekning av produksjonsutgifter fra ulike kilder, salg, priser, deltagelse i konkurranser, oppdrag som kunst i offentlig rom, stipend, legat inntekter fra vederlag som kommer av opphavsrett, vederlagsinntekter som følge av kulturpolitiske avtaler og ordninger, fondsmidler fra avtalelisens, kunstavgiften som fører til ulike ordninger og priser, andre kulturpolitiske ordninger som gjennom Norsk Kulturråd og OCA/UD, internasjonale og nasjonale residencyordninger, deltagelse på festivaler, biennaler.

Retorikken som føres i kulturpolitikken skaper forventninger rettet mot kunstnere om at de skal ha en motivasjon og kompetanse som gjør dem i stand til å øke inntektene fra markedet, blant annet gjennom å opptre som entreprenører. Faktum er at kunstnerne er svært omstillingsdyktige og har gjennom sitt risikofylte yrkesvalg ervervet seg en egen sans for overlevelse, i sterk konkurranse med andre. I stor grad er konkurransen internasjonal også i Norge, gjennom at kunstverdenen i så stor grad er globalisert og internasjonale kunstnere konkurrerer om oppdrag, innkjøp og visningsmuligheter.

Det er bidragsyterne og oppdragsgiverne som i større grad må være villig til å bære kostnadene slik at risikoen minsker og inntektene øker når kunstneren bidrar til verdiskapingen på de ulike arenaene. Her har stat, region, fylke og kommune et særlig ansvar for å tilrettelegge for gode rammebetingelser.

Salg og formidling

I 2017 var de samlede inntektene for den visuelle kunstbransjen på 1.821 MNOK. Salgstallene for visuell kunst har holdt seg relativt stabile gjennom de siste årene, uten nevneverdig vekst. Den største salgskanalen er gallerier og kunsthandlere, mens den nest største er offentlige institusjoner. Det er en markant nedgang i salg til offentlige institusjoner. Kutt i offentlige innkjøpsbudsjett utgjøre en trussel mot mangfoldet i kunstuttrykk, og dermed innskrenke ytringsrommet vi trenger som samfunn.

Kunstavgiften

Kunstavgiften er en viktig kilde til stipend, andre tilskuddsordninger og kunstpriser. Den individuelle ordningen (følgerett) gir vederlag som betales til kunstneren som har skapt verket som selges.

Likestilling og inntekt

På kunstakademiene og kunsthøyskolene utdannes langt flere kvinnelige enn mannlige kunstnere innen det visuelle feltet. Likevel viste statistikken fra *Kunst i tall 2017* at det er nærmest utelukkende menn som har inntekter fra videresalg av billedkunst; kun fem prosent av inntektene har kvinnelige opphavspersoner. Det er vanskelig å gå inn i markedet og regulere salg av verk av kvinnelige kunstnere. Men fra offentlig hold finnes muligheter til å gjøre strukturelle grep for å la kunstinnkjøp speile et sunt mangfold. En jevn kjønnsfordeling gir den samfunnsmessige beste utnyttelsen av kunstneriske evner: Likestilling er en samfunnsmessig grunnverdi og en menneskerett. For å sikre et velfungerende demokrati må kvinner, menn og minoriteter gis samme mulighet til å delta på alle samfunnsområder; det gjelder også kulturområdet.

Den kulturelle skolesekken (DKS)

Kulturmeldingen fremhever dannelse som grunnlaget for å kunne bygge demokrati.

«Kunst og kultur kan gi barn og unge opplevingar og eit rom for ytring som har identitetsbyggjande kraft i livet til den enkelte»

Fordi DKS skal sørge for at barn og unge får oppleve kunst og kultur av høy kvalitet er det viktig at det fokuseres på dette og ikke at DKS skal være en pedagogisk støttefunksjon underlagt skolens læreplan. DKS er landets største arbeidsplass for kunstnere og virkeliggjør med dette regjeringens mål om at flere kunstnere skal settes i stand til å leve av sin egen kunstformidling.

Kunstnerne må sikres vederlag for bruk av opphavsrettslig materiale i DKS sine produksjoner. Et sentralt suksesskriterium for DKS er gode produksjonsmiljøer. En sikring av allerede eksisterende miljøer og satsing på nye er derfor viktig.

Det mest presserende for det visuelle feltet er at det mangler infrastruktur hvor kunstnerne kan få produksjonsbistand, hvor kunsten som skal ut på veien kan bli testet i en formidlingssituasjon

med den målgruppen, samt eventuell workshop som hører med produksjonen. Det er viktig å få testet modeller som kan fungere for det visuelle kunstfeltet – som skiller seg fra de andre feltene med utfordringer av praktisk art. Et nasjonalt pilotprogram bør etableres, med gode produksjons- og kompetansesentre tilpasset den visuelle kunstens brede portefølje av ulike kunstarter og sjangre.

Det er også fremdeles et stort problem at kontraktene som finnes ikke er standardiserte, slik at kunstnerne kan få de samme gode vilkårene og godt gjennomarbeidet avtaler over hele landet. Det har vært en fordel for andre kunstfelt å ha ordninger og organisasjoner som eksempelvis Forfattersentrum som sikrer kunstnerne bra avtaler. Også Scenekunstverket utgjør et nasjonalt og godt fungerende produksjonsmiljø for feltet. Vi må finne de gode ekvivalentene til disse for det visuelle kunstfeltet.

Statlige ordninger

Kulturrådet har en sentral rolle og posisjon i norsk kunstliv. Strukturen er gjennomgående god og fungerer godt som et armlengdes-organ for kunstneriske skjønnsvurderinger. En oppstyking og splitting av små, men kompetente fagmiljøer vil være en uheldig utvikling både kostnadmessig og tidsmessig. Kulturrådet og Kulturfondet bør forbli på nasjonalt (statlig) nivå. Kunst skal ikke vurderes etter regionale eller geografiske kriterier. Vi viser forøvrig til vårt og Kunstnernetverkets innspill i forbindelse med regionsreformen.

Kulturrådets stipend- og støtteordninger er blant de mest effektive virkemidlene for å legge til rette for kunst av høy kvalitet. Kvaliteten sikres gjennom fagfelle vurdering, med bredt sammensatte stipendkomiteer de ulike komiteene er bredt sammensatt både når det gjelder fagkompetanse og geografisk tilhørighet.

Kulturrådet har gjort noen grep for å rette opp i den svake utviklingen i tildelingene til det visuelle feltet. Disse grepene er imidlertid små som en konsekvens av det marginale handlingsrommet de lave bevilgningene som har blitt tilført Kulturrådet i statsbudsjettet. Vi viser til våre innspill til statsbudsjett og til høringene for Familie- og Kulturkomiteen.

Statens Kunstnerstipend

Kunstnerstipendene er det instrumentet staten har som best kan sikre den frie kunsten og den frie kunstneren uansett sosial bakgrunn. Stipendene fremmer dessuten eksistensen av frie felt og kunstuttrykk som danner et alternativ til det etablerte. Stipender er en treffsikker finansieringsordning som har direkte effekt på kunstnerens økonomi.

I dag mottar kun 10,4 prosent av søkerne statlige kunstnerstipend. NBK foreslår en gradvis økning i antall hjemler, for samtlige kunstnergrupper. En start for å øke tildelingsprosenten er å øke antall hjemler med 100 stipend.

NBK ber igjen Kulturdepartementet endre forskrift om statens stipend- og garantiinntekter for kunstnere slik at arbeidsstipend, langvarige stipend og garantiinntekter som et minimum reguleres

med en indeks lik rammen for lønnsoppgjøret i staten. Dette må formuleres i forskriften slik at Stortinget likevel står fritt til å beslutte en høyere økning.

Forskriftsendringen er viktig for å hindre at disse stipendene taper terreng igjen, i forhold til lønnsutviklingen ellers i samfunnet.

Fond for lyd og bilde

Fondet har i dag en forskrift som begrenser søknadsmulighetene til visuelle kunstnere. Ordlyden må endres for å gjenspeile dagens kunstvirkelighet, som ofte er sjangeroverskridende og ikke definerbar etter klassiske kunstdefinisjoner.

Kunst i offentlige rom

Offentlige oppdrag er en viktig inntektskilde for billedkunstnere. KORO er og har vært en viktig og sterk aktør på feltet, til inspirasjon og kompetanse overfor andre aktører.

Statens tiltak for kunst i offentlige rom har vist seg å være svært effektive både som kunstnerpolitikk og kunstpolitikk. Regelverket for de statlige kunstordningene for kunst i nybygg og i leiebygg ble etablert for mer enn 20 år siden. Det er viktig at ordningene utvikles i tråd med utviklingen både i samtidskunsten og i statens bygge- og leievirksomhet.

Når det gjelder kunst i nybygg, har volumet på investeringene i kunst sakkert akterut i forhold til volumet på investeringene til bygg. På grunn av generell dereguleringer innenfor samfunnssektorer som f.eks. samferdsel og helsevesen, har aktørene i disse sektorene falt utenfor den del av regelverket som gjør at virksomhetene må sette av midler til kunst i byggene de bygger.

NBK ønsker at flere kommuner og regioner lager egne kunstplaner, og at avtaler standardiseres for kunstnerne i oppdrag og for kunstkonsulenter/kuratorer når oppdraget er fra region/fylke/kommune.

Flere og flere oppdrag blir gitt direkte til en valgt kunstner og løst av KORO selv, noe som kan føre til at kunstsynet stivner og nye stemmer i kunsten utelukkes fra å vurderes. Vi trenger en god blanding av åpne konkurranser, lukkede konkurranser og direkte oppdrag. For oppdrag over en million bør det som en hovedregel åpnes for konkurranse.

Det er ønskelig at de nye regionene innfører en regel om at det avsettes midler investeringsbudsjettet til kunst i offentlig rom. Oslo og Trondheim kommune har i dag en ordning hvor de forplikter seg til å avsette en prosentsats av det totale investeringsbudsjettet til kunst i offentlig rom.

Nye ordninger

Regjeringen har som mål å minske byråkratiet og effektivisere. Likevel har regjeringen innført nye ordninger som krever nye kontorer, ledelse, stab og som kan ha gjort det vanskeligere for kunstnerne å orientere seg. Det er ukjent om de nye ordningene har fått den effekten de var satt til å gi i norsk kulturliv. Det bør evalueres *i hvilken grad* disse ordningene har truffet behovene for det visuelle kunstfeltet og kunstnerøkonomien.

Talent Norge

Så langt har ordningen vært rettet mer mot andre kunstfelt, men NBK er spent på å se resultatene fra de prosjektene som er gjennomført innenfor det visuelle kunstfeltet, og i hvilken grad og hvordan de har styrket de visuelle kunstnerne som har deltatt.

Gaveforstrekningsordningen

Har falt ulikt ut for de ulike landsdelene, noe som er problematisk. Ordningen bør evalueres.

Kunstnerassistentordningen

Kunstnerassistentordningen bidrar til erfarings- og kompetanseoverføring mellom etablerte og nyutdannede kunstnere, fører til økt profesjonalisering og produksjonsmuligheter, samt bidrar til å styrke inntektsmulighetene for begge parter. NBK ser frem til en evaluering av ordningen.

Kreativt Norge

De to støtteordningene som ligger under Kreativ Næring, regional bransjeutvikling og næringsutvikling er interessante, men har ikke fungert lenge nok til at en kan vurdere treffsikkerheten.

Basisfinansiering og flerårig prosjektstøtte

Det bør vurderes hvorvidt en type basisfinansiering for enkelte kunstnere kan være hensiktsmessig å utrede for det visuelle kunstfeltet også, i tillegg til prosjektstøtte og stipendordninger som finnes i dag.

Stadig flere kunstnere i det visuelle kunstfeltet arbeider på et kostnads- og omfangsnivå som går langt utover rammene for de eksisterende prosjektstøtteordningene. Det er velkjent at visuelle kunstnere har store kostnader til produksjonen av enkeltverk, men det blir også stadig mer utbredt for kunstnere å ha et profesjonelt produksjonsapparat rundt seg, tilsvarende scenekunst- og filmproduksjoner. Kunstnere arbeider gjerne med flere produksjoner parallelt og har behov for økonomisk forutsigbarhet og muligheten for langsiktig planlegging – noe som ikke understøttes gjennom enkeltstående prosjektsøknader.

Ved å legge til rette for ambisiøse og langsiktige prosjekter vil basisfinansieringen sikre og styrke produksjonsmulighetene og inntektene til de enkelte kunstnerne og bidra til å gi større internasjonalt gjennomslag. På samme tid vil ordningen kunne bidra til profesjonalisering og

utvikling av flere av arbeidsplasser i kunstfeltet, herunder produsenter. Basisfinansieringsordning er også foreslått av Norsk kulturråd.

Opphavsrett

Klasseromsdoktrinen

En samlet rettighetshaverside fikk dessverre ikke gjennomslag for kravet om å ikke innføre klasseromsbestemmelsen i den nye åndsverkloven § 43 fjerde ledd. Regjeringen ble imidlertid bedt av stortingsflertallet om å utrede ordninger som forebygger det tap av vederlag for rettighetshaverne som oppstår når vederlagsfri overføring (strømming) av åndsverk ved klasseromsundervisning kan erstatte vederlagspliktig eksemplarframstilling til samme formål. Kulturdepartementet varsler i budsjettet at de ønsker å vente med en slik utredning til etter at det kommende EU-direktivet om opphavsrett i det digitale indre markedet (DSM- direktivet) er vedtatt. Dette er svært lite tilfredsstillende for rettighetshaverne.

«Value Gap»

EUs Copyright Directive, Article 13, er for tiden under forhandlinger i mellom kommisjonen, EU parlamentet og ministerrådet, som har til hensikt å lukke «verdigapet» gjennom å finne lisensieringsløsninger for slike plattformer. Avtalelisensen (ECL), som er vel etablert og godt fungerende ordning i Norge, så vel som i de andre nordiske landene, vil kunne være et godt verktøy til dette formålet. Norge bør gå foran og lovfeste dette i egen åndsverklov, fordi vi er et av de landene som har mest erfaring med avtalelisens og er storbrukere av sosiale medier og digitale plattformer.

Tvisteløsningsmekanisme – rett til rimelig vederlag i praksis

§ 69 i den nye loven sikrer opphaveren rimelig vederlag. For billedkunstnerne er dette en viktig symbolparagraf, men det er egentlig tvilsomt hvor mye den vil vise seg å være verd.

Loven sier ikke hvem som skal vurdere spørsmålet, noe som betyr at det må bringes inn for retten. Det vil i praksis kunne stille opphaveren og organisasjonene i en håpløs situasjon og faktisk true rettssikkerheten gjennom å være så lite praktikabel. Det er her tvisteløsningsmekanismen kommer inn, men den er ennå ikke vedtatt annet enn i følgende romertallsvedtak fra Stortinget: *«Stortinget ber regjeringen utrede en tvisteløsningsordning for fastsettelse av rimelig vederlag, og komme tilbake til Stortinget med egen sak på egnet måte.»*

Tvisteløsningsordningen er altså svært viktig for billedkunstnerne å få på plass, for å trygge rettssikkerheten til kunstnerne som per i dag står svakt i realiteten. Det bør etableres en nemnd som besluttende instans, for eksempel den samme Vederlagsnemnda som kan avgjøre tvister ved avtalelisens (jf. § 65).

Privatkopieringsvederlaget

Litterære og visuelle verk ble inkludert i ordningen fra og med juli 2018, men det er ikke kompensert med midler fra staten verken for 2. halvdel 2018 eller 2019. Ettersom det er nye rettighetshavere som nå har rett på vederlag, må det friske midler inn i overføringene fra staten for denne perioden og videre.

Internasjonale ordninger

Å satse offensivt på internasjonalisering av norsk kunstliv er god og effektiv kulturpolitikk, fordi det bygger kunstneres karrierer og gir utviklingsmuligheter, økt bærekraft og gir en bedre utnyttelse av de investeringene som gjøres nasjonalt. Det er også god utenrikspolitikk, da det bygger gode og varige relasjoner internasjonalt og bidrar til omdømmebyggingen av Norge.

Å satse mer på internasjonalisering gjennom prosjektstøtte til kunstnere som skal stille ut i utlandet vil være et av de viktigste områdene regjeringen kan satse, for å styrke de miljøene som representerer nytenkning, kreativitet og kunst og kultur av høy kvalitet.

I 2013 var posten til internasjonalt kulturfremme på like under 100 millioner. Hadde posten blitt opprettholdt og bare blitt justert for lønns og prisvekst, hadde den nå vært på litt i overkant av 110 millioner. Posten er redusert med nesten 50%. Dette er et resultat av en systematisk reduksjon siden denne regjeringen kom til makten, noe som er helt uforståelig ut ifra at regjeringen samtidig ønsker å nå ut til flere, at kunstnerne skal utvide sitt marked og få flere bein å stå på. En ambisiøs satsing her vil gi store utslag både gjennom at flere kan få tilgang på reisestøtte og at prosjektstøtte innføres for kunstutstillinger i utlandet.

Utenriksdepartementets avsetning til kulturfremme er et treffsikkert virkemiddel, og bør være en uttalt strategi for kunst i utenrikspolitikken.

Fylkeskommunale/regionale og kommunale tiltak

Regjeringen bør satse på det unike, landsdekkende nettverket av kunstsentre som ledd i å styrke den visuelle kunstscenen regionalt. En videreføring av en øremerket bevilgning til regionale arenaer som også inkluderer kunstsentrene, vil gjøre det mulig å for Kulturrådet å gi tilslag på faglig sterke søknader på driftstilskudd fra alle typer regionale arenaer: kunsthaller, kunstforeninger og kunstsentre.

Egne regionale fond, med fagfelleverderte instanser som behandler søknadene fra kunstnerne, tilsvarende Kulturrådet, med faglig kompetente medlemmer som rullerer hvert to år kan være aktuelt dersom det ikke tar fra andre frie midler.

Det er viktig at det opprettholdes et nasjonalt organ som kan bidra til utvikling av innholdsproduksjon i Den Kulturelle Skolesekken (DKS). Den visuelle kunsten og kunstneren mangler tilgang til et stort produksjonsapparat, og er avhengig av at DKS kan tilby utviklings- og produksjonsmidler, slik at også visuell kunst får sin rettmessige plass i sekken. Dette er bekymringsfullt. Dersom DKS-midlene overføres til fylkeskommunene, er det uklart hva Kulturtanken skal ha av oppgaver. Det vil være hensiktsmessig å opprette «det visuelle

kunstbruket» tilsvarende «scenekunstbruket» da det i dag ikke er noen som innehar et overordnet ansvar for å sikre utviklingen av det visuelle feltet for barn og unge.

Regionale prosjektmidler Visuell kunst

Regionale prosjektmidler Visuell kunst, tidligere kalt Statens Utstillingsstipend, har gått fra forvaltning i Norsk kulturråd til Kunstsentrene i Norge (KIN). Revisjonen som fulgte har fjernet taket med en øvre grense for søknadsbeløpet på 50 000,- kroner- og kuttet ned til fem komiteer. Norske Billedkunstnere viser til statsbudsjettinnspill om å styrke ordningen økonomisk.

Sosiale rettigheter

Sykepenger for selvstendig næringsdrivende

Alle i Norge skal i prinsippet ha like rettigheter, men kunstnere faller ofte gjennom det sosiale sikkerhetsnettet. Kunstnere har lav gjennomsnittslønn, og også midlertidige arbeidsforhold og kombinasjonen av ulike tilknytningsmodeller bidrar til at kunstnere får mindre igjen for velferdsytelsene enn andre.

Noen positive endringer har skjedd, blant annet i hvordan folketrygdens korttidsytelser beregnes for de med kombinerte inntekter, samtidig er systemet fortsatt komplisert, og delvis basert på skjønn, noe som kan være krevende i møte med svært varierende kompetanse hos NAV når det gjelder våre gruppers særskilte arbeidssituasjon.

Vi opplever at oppdragsgiverne stadig oftere forlanger at arbeidet må utføres i egen næring. Den som vegrer seg, risikerer å miste oppdraget. Konsekvensen er at kunstnere mister trygderettigheter, står uten yrkesskadeforsikring og at arbeidsmiljøloven og fremforhandlede tariff- og normalavtaler ikke gjelder. Dette rettighetstapet bør i det minste kompenseres ved å øke dekningsgraden for sykepenger. Selv om det også her har skjedd en positiv endring, og sykepengedekning er økt fra 65 til 75 prosent fra 17. sykepengedag, er det ikke nok. Til sammenligning får frilansere 100 prosent dekning fra 17. dag, mens ansatte arbeidstakere får 100 prosent dekning fra første dag.

For dem med lav inntekt blir en dekningsgrad på 75 prosent vanskelig å overleve på for den som blir langtidssykemeldt. Dagens system med frivillig tilleggforsikring skal være en selvfinansierende forsikringsordning, og er således mer å betrakte som en kommersiell forsikringsordning, enn en sosial tilleggssordning for å dekke opp for manglende lovfestede rettigheter. Premien er derfor også uforutsigbar og endres hyppig, noe som er svært krevende for kunstnere som oftest både har lav, og svært variabel inntekt. Tilleggssikringen for næringsdrivende er også svært dyr, og denne gruppen har rett og slett ikke råd til den. En annen utfordring er at forsikringsordningen ikke legger til rette for de med kombinerte inntekter. Sykepengedekningen for selvstendig næringsdrivende (enkeltpersonforetak) bør økes til 100 prosent fra 17. sykedag.

Pensjon

Ifølge Kunstnerundersøkelsen *Kunstneres inntekt i 2013* ved Telemarksforskning har nærmere halvparten av kunstnerne ingen pensjonsordning, for visuelle kunstnere er tallet så høyt som 60 prosent. Selvstendig næringsdrivende kunstnere, frilansere og korttids- og deltidsansatte har i stor grad basert seg på Folketrygdens minstepensjon som eneste pensjonsordning. Med

omleggingen av folketrygden, bortfallet av besteårsregelen som var uvurderlig for kunstnere med svært skiftende inntekter, og reduserte utbetalinger, er det påkrevd å finne andre løsninger om ikke kunstnerne skal ende i alvorlig fattigdom.

Skal kunstnerne sikres på linje med andre arbeidstakere, må det legges til rette for at det kan opptjenes tjenestepensjon også på korte ansettelser, lav ansettelsesgrad og lave inntekter. Vi mener at det er viktig å legge til rette for fremtidens arbeidsliv gjennom å sikre at alle, uavhengig av tilknytningsform, har et minimum av rettigheter.

Departementet har nylig fremlagt lovproposisjon for Stortinget endringer i innskuddspensjonsloven. Forslaget åpner for et system med egen pensjonskonto, og fjerner forutsetningen om at arbeidstaker må ha vært ansatt i minst 12 måneder for å ha rett til å få med seg oppspart pensjonkapital. Dette er svært positivt, og vil for mange kunstnere med korte ansettelser være en viktig forutsetning for å gjøre det mulig for å opparbeide seg et minimum av tjenestepensjon.

Den departementsoppnevnte arbeidsgruppen utredet i sin rapport desember 2016 i tillegg til de foreslåtte endringer, ytterligere to mulige endringer i lov om innskuddspensjon: Fjerne regelen om en stillingsandel på minimum 20 prosent, samt fjerne bunnfradraget på 1G (opptjening fra første krone).

Flere instanser, både regjeringens egen arbeidsgruppe, FAFO og Actecan, har påpekt at å fjerne bunnfradraget er det tiltaket som vil ha relativt størst effekt for de med lave inntekter, og at det vil virke utjevne fordi den andelen av inntekten som i dag ikke gir pensjonsopptjening, er størst for dem med de laveste inntektene. At disse endringene også sikres vil være avgjørende for mange av våre medlemmer.

Mange kunstnere har en kombinasjon av så godt som alle ulike tilknytningsformer. Det er en stor utfordring å sikre et akseptabelt pensjonsgrunnlag for denne gruppen. For en del næringsdrivende, spesielt de med høy inntekt, kan de økte grensen for skattefavoredert pensjonssparing være positivt, men for lavtlønnede kunstnere har dette, slik vår forståelse er, liten verdi og kan på ingen måte veie opp for konsekvensene av endringene i folketrygden.

Vi ønsker derfor å poengtere at *prinsippet* om en egen pensjonskonto, med mulighet for valg av leverandør, åpner opp for en bredere, og mer langsiktig tenkning. Vi ser derfor for oss at ordningen bør kunne utvides til også å gjelde den type inntekter kunstnere har: Lønn fra korte ansettelser, frilansinntekter (inntekter fra ikke-ansatt lønnsarbeid), arbeidsstipender mv., og på sikt også inntekter fra oppdrag.

Den langsiktige målsettingen bør være å muliggjøre en egen pensjonskonto, hos selvvalgt leverandør, hvor man kan samle alle ulike typer pensjon fra alle ulike tilknytningsformer. En forutsetning for en slik ordning vil være pensjon fra første dag og første krone.

Minstefradrag

En innføring av et minstefradrag for selvstendig næringsdrivende vil på en enkel måte bedre kunstnernes økonomi. Mange kunstnere opplever å ha store utgifter i enkeltår med små inntekter og omvendt, derfor vil et minstefradrag være et godt tiltak for å jevne ut variasjonene over tid. NBK foreslår at det innføres minstefradrag på næringsinntekt, tilsvarende minstefradraget for lønnsinntekt.